

بررسی توان دانشگاهها در استفاده از مصوبه شورای عالی برنامه ریزی در خصوص واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورا به دانشگاهها

مجری طرح: دکتر مصطفی اجتهادی

چکیده

شورای عالی برنامه ریزی طی مصوبه‌ای در تاریخ سی ام اردیبهشت ماه ۱۳۶۹ موافقت کرد که پاره‌ای از اختیارات خود را در زمینه برنامه ریزی دوره‌های آموزشی به دانشگاهها واگذارد. سه سال پس از تصویب این مصوبه، وزارت فرهنگ و آموزش عالی از طریق مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی بر آن شد تا نتایج مترتب بر این مصوبه را بررسی نماید. لذا مجری طرح برای دست یافتن به اهداف فوق در دو مرحله پیاپی ازدو روش ژرفانگری و پیمایشی استفاده می نماید. وی در مرحله نخست، بابه کارگرفتن روش ژرفانگری با سرپرستان گروههای هشتگانه برنامه ریزی در شورای عالی برنامه ریزی مصاحبه انجام داده است. ابزار کار وی در این مرحله «مصاحبه باز» بوده است. وی در مرحله دوم از روش پیمایشی سود جست و با استفاده از ابزار پرسشنامه، معاونان آموزشی دانشگاههای واجد شرایط (۳۵ دانشگاه) را از طریق مکاتبه مخاطب قرار داده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد که از ۱۳۶ دانشگاه، تنها ۳۵ دانشگاه مشمول مصوبه شورای عالی برنامه ریزی در خصوص واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورا به دانشگاهها بوده اند. از این ۳۵ دانشگاه، تنها، ۱۷ دانشگاه، یعنی ۴۹ درصد، از اختیارات قانونی جدید استفاده نموده اند.

این پژوهش را آقای دکتر مصطفی اجتهادی مدیر گروه مطالعات و تحقیقات آموزش عالی مؤسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی انجام داده و گزارش آن را برای درج در فصلنامه ارسال داشته اند که بدین وسیله از ایشان تشکر می شود.

دفتر فصلنامه

مقدمه

شورای عالی انقلاب فرهنگی به منظور ایجاد هماهنگی میان دانشگاه‌ها در نظام آموزشی کشور و برطرف نمودن تفاوت‌های منطقه‌ای و اثرات آن بر آموزش دانشگاهی در نقاط مختلف کشور، در دهمین جلسه خود که در تاریخ ۶۳/۱۱/۲۸ برگزار شد، کلیات طرح تشکیل شورای عالی برنامه‌ریزی را تصویب کرد^۱ و پس از آن اعضای شورای جدید را از میان صاحب‌نظران و استادان دانشگاه‌ها انتخاب نمود.

شورای عالی برنامه‌ریزی نیز به منظور تحقق سیاست‌ها و خط مشی‌ها و اجرای مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی در امر برنامه‌ریزی و در امر تدوین و تصویب آیین‌نامه‌ها و مقررات آموزشی، آیین‌نامه داخلی خود را در تاریخ ۶۴/۵/۱۵ به تصویب رساند^۲ زیرا وظایف شورای عالی برنامه‌ریزی هم طبق مصوبات جلسه ۶۳/۱۱/۲۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی به شرح زیر گردید:

- ۱- سیاست‌گذاری آموزشی در آموزش عالی کشور
- ۲- تدوین آیین‌نامه‌ها و مقررات آموزشی
- ۳- تهیه و تدوین برنامه‌های آموزشی
- ۴- تعیین خط مشی دانشگاهی برای اجرای برنامه‌های آموزشی
- ۵- برنامه‌ریزی درسی رشته‌های مختلف دانشگاهی در مقاطع کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد و دکتری
- ۶- تعیین صلاحیت علمی اعضای هیأت علمی
- ۷- تعیین ضوابط گزینش علمی دانشجویان در آزمون ورودی
- ۸- نظارت بر حسن اجرای مصوبات شورای عالی برنامه‌ریزی^۳

با تشکیل شورای عالی برنامه‌ریزی در سال ۱۳۶۴ سیاست برنامه‌ریزی (آموزشی

درسی) متمرکز در کشور به اجرا درآمد. اما در سال ۱۳۶۹ در این سیاست تعدیل ایجاد شد و شورای عالی برنامه‌ریزی در یکصد و نود و ششمین جلسه ۶۹/۲/۳۱ خود، تصویب کرد تا پاره‌ای از اختیارات خود را به دانشگاه‌ها واگذار نماید.

طبق این مصوبه شورای دانشگاه‌ها یا شوراهای تحصیلات تکمیلی گروه‌های آموزشی یا دانشکده‌های دانشگاه‌هایی که دارای هیأت‌مميزه بوده یا در رشته‌ای مجری دوره دکتری می‌باشند، و یادست کم در سه دوره کارشناسی ارشد فارغ‌التحصیل داشته‌اند، مجاز خواهند بود در مقطع کارشناسی، ۲۰ تا ۲۴ واحد درسی دوره‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی، در مقطع کارشناسی ارشد، ۱۸ تا ۲۶ واحد درسی از دوره‌های مصوب شورا و در مقطع دکتری همه واحدهای درسی را خود راساً برنامه‌ریزی کنند و پیش از اجرا به تصویب شورای دانشگاه و سپس به تصویب شورای عالی برنامه‌ریزی برسانند.

اما در بین دانشگاه‌های ایران نیز تنها دوازده دانشگاه دارای هیأت‌مميزه می‌باشند که عبارتند از: ۱- دانشگاه تهران، ۲- دانشگاه صنعتی شریف، ۳- دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۴- دانشگاه علم و صنعت ایران، ۵- دانشگاه تربیت معلم ایران، ۶- دانشگاه شهید بهشتی، ۷- دانشگاه شهید چمران اهواز، ۸- دانشگاه فردوسی (مشهد)، ۹- دانشگاه شیراز، ۱۰- دانشگاه صنعتی اصفهان، ۱۱- دانشگاه اصفهان، و ۱۲- دانشگاه تبریز و ۲۲ دانشگاه مجری حداقل یک دوره دکتری هستند. که به ترتیب عبارتند از: ۱- دانشگاه اصفهان، ۲- دانشگاه امام صادق (ع)، ۳- دانشگاه تبریز، ۴- دانشگاه تربیت مدرس، ۵- دانشگاه تهران، ۶- دانشگاه شهید باهنر، ۷- دانشگاه شهید بهشتی، ۸- دانشگاه شیراز، ۹- دانشگاه صنعتی اصفهان، ۱۰- دانشگاه امیرکبیر، ۱۱- دانشگاه صنعتی شریف، ۱۲- دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۳- دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۴- دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۵- دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ۱۶- دانشگاه علوم پزشکی شیراز، ۱۷- دانشگاه علوم پزشکی کرمان، ۱۸- دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه، ۱۹- دانشگاه علوم پزشکی گیلان، ۲۰- دانشگاه علوم پزشکی مشهد، ۲۱- دانشگاه علوم پزشکی یزد، ۲۲- دانشگاه فردوسی (مشهد).

دانشگاه‌هایی نیز که حداقل در سه دوره کارشناسی ارشد فارغ‌التحصیل داده‌اند، به ترتیب عبارتند از: ۱- دانشگاه اصفهان، ۲- دانشگاه بوعلی سینا، ۳- دانشگاه تبریز، ۴-

دانشگاه تربیت معلم ۵- دانشگاه تهران، ۶- دانشگاه شهیدباهنر، ۷- دانشگاه شهیدبهشتی ۸- دانشگاه شیراز، ۹- دانشگاه صنعتی اصفهان، ۱۰- دانشگاه صنعتی امیرکبیر، ۱۱- دانشگاه صنعتی شریف، ۱۲- دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳- دانشگاه علم و صنعت ایران، ۱۴- دانشگاه فردوسی (مشهد)، ۱۵- دانشگاه مازندران، ۱۶- دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، ۱۷- دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، ۱۸- دانشگاه علوم پزشکی بوعلی سینا، ۱۹- دانشگاه علوم پزشکی تبریز، ۲۰- دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۲۱- دانشگاه علوم پزشکی اهواز.

صورت مصوبه «واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورای عالی برنامه‌ریزی به دانشگاهها» براساس سیاست تمرکززدایی وزارت فرهنگ و آموزش عالی تهیه و تنظیم گردیده و به عنوان نخستین گام در راه استقلال دانشگاهها در زمینه برنامه‌ریزی دوره‌های تحصیلی به تصویب رسیده است. سه سال پس از تصویب این مصوبه، یعنی در تابستان ۱۳۷۲، وزارت فرهنگ و آموزش عالی بر آن شد تا نتایج عملی حاصل از اجرای این مصوبه را بررسی و جمع‌بندی کند. لذا، انجام این بررسی به صورت یک طرح تحقیقاتی به مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی پیشنهاد گردید.

هدف: هدف کلی این پژوهش، بررسی توان برنامه‌ریزی دانشگاهها براساس مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی در خصوص واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورا به دانشگاههاست.

سؤالات بررسی:

- ۱- دانشگاههای واجد شرایط از مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی چگونه استقبال کرده‌اند؟
- ۲- چه تعداد از دانشگاههای واجد شرایط این مصوبه را اجرا نموده‌اند؟
- ۳- دانشگاهها به هنگام اجرای این مصوبه با چه مشکلاتی روبه رو بوده‌اند؟
- ۴- نظر معاونان آموزشی و مسؤولان برنامه‌ریزی دانشگاهها درباره تمرکززدایی چیست؟

روشهای بررسی:

برای اجرای این بررسی از دو روش ژرفانگری و پیمایشی استفاده شده است. ابزار کاردراین روش به ترتیب مصاحبه حضوری و پرسشنامه بوده است.

الف- روش ژرفانگری: در مرحله مطالعات مقدماتی و گردآوری اطلاعات باتنی چند از دست‌اندرکاران شورای عالی برنامه‌ریزی، و از آن جمله باسرپرست گروه علوم انسانی، سرپرست گروه آموزشهای علمی- کاربردی، دبیر شورای عالی برنامه‌ریزی، رئیس دفترگسترش و مدیر کل دفترآموزشی و دبیرشورای تحصیلات تکمیلی ... مصاحبه به عمل آمد.

هدف از این مصاحبه‌ها، گردآوری اطلاعات اولیه درباره فلسفه تأسیس شورای عالی برنامه‌ریزی، اهداف، شیوه کار، چگونگی ارتباط شورا با دانشگاهها، سهم دانشگاهها در برنامه‌ریزی دوره‌های تحصیلی، و سرانجام، سیاستهای کنونی و آتی شورا بود. براساس اطلاعات به دست آمده از مصاحبه‌ها، و همچنین از گزارشهای متعدد شورا، پرسشنامه‌ای برای معاونان آموزشی دانشگاهها تهیه و تنظیم گردید.

ب- روش پیمایشی: در مرحله دوم طرح از روش پیمایشی استفاده شد که ابزار کاردراین مرحله پرسشنامه‌ای بود که از طریق پست در اختیار معاونان آموزشی ۵۶ دانشگاه که در زمان تنظیم پرسشنامه واجد شرایط بوده‌اند، قرار گرفت. این پرسشنامه حاوی ۱۱ سؤال بود که بخشی از آن را پرسشهای بسته و بخش دیگر آن را پرسشهای باز تشکیل می‌داد.

هدف از طرح پرسشهای بسته کسب مستقیم اطلاعات بود و پرسشهای باز به منظور نظرخواهی طراحی شده بودند، ضمن اینکه ترکیب پرسشهای باز و بسته هدف سومی را دنبال می‌کرد و آن پی بردن به موانع و مشکلات موجود در برنامه‌ریزی دوره‌ها در دانشگاهها بود.

وضعیت موجود:

۱- رشد آموزش عالی در نظام جمهوری اسلامی ایران در فاصله سالهای ۶۴ (یعنی

آغاز فعالیت شورای عالی برنامه‌ریزی) تا ۷۲ در همه سطوح چشمگیر بوده است. در این میان، تلاش دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور برای گسترش دادن و تکمیل کردن دوره‌های آموزشی خود و همچنین همکاری شورای عالی برنامه‌ریزی^۳ با این دانشگاه‌ها بسیار قابل توجه می‌باشد.

طبق آمار موجود در سال تحصیلی ۶۴-۶۵ در کلیه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور ۸۲۰ دوره آموزشی در هر پنج مقطع: دکترای تخصصی، دکترای عمومی یا حرفه‌ای، کارشناسی ارشد، کارشناسی و کاردانی برقرار بوده است. این رقم در سال تحصیلی ۷۱-۷۲ به ۲۳۲۵ دوره در هر پنج مقطع افزایش یافته که روی هم رفته ۲/۸ برابر رشد را نشان می‌دهد. این رشد در مقاطع مختلف تحصیلی به تفکیک به شرح زیر است:

مقطع تحصیلی سال تحصیلی	دکترای تخصصی	دکترای عمومی یا حرفه‌ای	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی
۷۲-۷۱	۲۳۶	۶۷	۵۱۱	۹۸۳	۵۲۸

جدول ۱- توزیع تعداد دوره‌های آموزشی در سالهای تحصیلی ۷۱-۷۲ و ۶۳-۶۴ به

تفکیک مقاطع تحصیلی

بر این پایه، در فاصله سالهای ۶۴ تا ۷۲ در پنج مقطع تحصیلی مجموعاً ۱۵۰۵ دوره آموزشی جدید دایرگشته که از این تعداد، مقطع کارشناسی با ۵۹۵ دوره آموزشی جدید بیشترین سهم را داشته است. پس از آن، به ترتیب مقاطع کارشناسی ارشد با افزایش ۳۸۸ دوره، کاردانی با افزایش ۲۵۴ دوره، دکترای تخصصی با افزایش ۲۲۹ دوره و دکترای عمومی یا حرفه‌ای با افزایش ۳۹ دوره قرار می‌گیرند. توزیع این رشد بر حسب سالهای تحصیلی مطابق جدول زیر است:

۲- کلیه دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور بین سالهای ۱۳۶۴ و ۱۳۷۲ مجموعاً ۱۵۰۵ دوره آموزشی جدید در پنج مقطع تحصیلی: دکترای تخصصی، دکترای عمومی یا حرفه‌ای، کارشناسی ارشد، کارشناسی و کاردانی، دایر کرده‌اند. از این تعداد

مقطع تحصیلی سال تحصیلی	دکترای تخصصی	دکترای عمومی یا حرفه‌ای	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی
۶۵-۶۴	۰/۸	۳/۴	۱۵	۴۷/۳	۳۳/۵
۶۶-۶۵	۰/۸	۳/۸	۱۷/۶	۴۸/۸	۲۹
۶۷-۶۶	۱/۳	۴/۰۵	۱۶/۶	۵۵/۴	۲۲/۶۵
۶۸-۶۷	۲/۱	۳/۱	۱۵/۳	۵۵/۹	۲۳
۶۹-۶۸ (*)	-	-	-	-	-
۷۰-۶۹	۱/۷	۲/۸	۱۹/۵	۵۵/۳	۲۰/۷
۷۱-۷۰ (*)	-	-	-	-	-
۷۲-۷۱	۱۰/۱	۳	۲۲	۴۲/۲	۲۲/۷

جدول ۲- توزیع تعداد دوره‌های آموزشی از سال تحصیلی ۶۵-۶۴ لغایت ۷۲-۷۱ به تفکیک مقاطع تحصیلی (برحسب درصد)

(*) آمار سال ۶۸-۶۹ گردآوری نشده و برای سال ۷۰-۷۱ نیز آمار توزیع رشته‌ها برحسب محل آن تهیه نگردیده است.

۲۷/۹ درصد پیش از سال تحصیلی ۶۸-۶۹ و ۷۲/۲ درصد در سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ در سراسر کشور برقرار گشته‌اند. در فاصله همین سالها، تعداد مراکز آموزش عالی کشور از ۹۴ مرکز در سال ۱۳۶۴ به ۱۳۶ مرکز در سال ۱۳۷۲ افزایش یافته است. همگام با سیاست گسترش سریع دانشگاه‌ها در کشور، شورای عالی برنامه‌ریزی نیز فعالیتهای برنامه‌ریزی و گزینش استاد خود را توسعه داد؛ به گونه‌ای که در فاصله سالهای ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ مجموعاً ۳۶۴ برنامه آموزشی در همه مقاطع تحصیلی برای ۱۰۸۶ دوره آموزشی رابه تصویب رساند. شورا تنها در سال ۱۳۷۲ تعداد ۱۳۰ برنامه آموزشی را تصویب کرد که این رقم نسبت به مجموع مصوبات هریک از سالهای ۶۹، ۷۰ و ۷۱ به مراتب بیشتر می‌باشد. توزیع برنامه‌های آموزشی مصوب برحسب مقطع و سال تحصیلی به شرح زیر است:

مقطع تحصیلی سال تحصیلی	تحصیلات تکمیلی (دکتر و کارشناسی ارشد)	کارشناسی و کاردانی	جمع سالانه برنامه‌های آموزشی
۶۹	۴۵	۲۷	۷۲
۷۰	۲۶	۵۷	۸۳
۷۱	۳۹	۴۰	۷۹
۷۲	۵۵	۷۵	۱۳۰
جمع کل برنامه‌های آموزشی در سالهای: ۶۹ تا ۷۲			۳۶۴

جدول شماره ۳: توزیع برنامه‌های آموزشی بر حسب مقطع و سال تحصیلی

منبع: گزارشهای سالانه شورای عالی برنامه‌ریزی

یافته‌های بررسی:

۱- از ۵۶ دانشگاهی که مخاطب واقع شده‌اند، ۸۴ درصد آنها به پرسشنامه پاسخ داده‌اند که در این میان، ۳۴ درصد از پاسخ دهندگان خود را مشمول مصوبه شورانی دانند. اما از بین ۶۶ درصد باقی نیز که خود را واجد شرایط این مصوبه دانسته‌اند، تنها ۵۵ درصد آنها در برنامه‌ریزیهای خود از اختیارات جدید بهره گرفته‌اند. البته این بدان معنی نیست که همه دانشکده‌ها و یا گروه‌های آموزشی این دانشگاه‌ها توانسته باشند از این مصوبه استفاده کنند. زیرا، اولاً "این دانشکده‌ها و یا گروه‌های آموزشی دارای شرایط یکسانی نیستند و از این رو، همه آنها واجد شرایط نبوده‌اند، و ثانياً "بسیاری از آنها- اگر هم واجد شرایط بوده‌اند- از وجود چنین مصوبه‌ای بی‌خبر مانده‌اند. برای مثال، معاون محترم آموزشی دانشگاه بزرگی چون دانشگاه شهید بهشتی اعلام داشته است که: «اغلب دانشکده‌ها از مصوبه اطلاع ندارند». ایشان درجایی دیگر تصریح می‌کنند که این مصوبه به دانشکده‌ها ابلاغ نشده است.

علاوه بر دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم زیستی و گروه‌های آموزشی عمران و علوم کتابداری دانشگاه شیراز، و همچنین دانشگاه علوم پزشکی ایران نیز اطلاع داده‌اند که از وجود این مصوبه بی‌خبر بوده‌اند. مصوبه

مذکور به برخی از گروه‌های آموزشی یا دانشکده‌ها، مانند دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شیراز نیز خیلی دیرابلاغ شده است.

۲- ازین ۴۷ دانشگاهی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند، ۲۶ دانشگاه درگسترش دادن گروه‌ها و دانشکده‌ها و ایجاد دوره‌های جدید آموزشی در دانشگاه خود، بسیار فعال بوده‌اند. این دانشگاه‌ها برای همه مقاطع تحصیلی، اعم از دوره‌های دکترای تخصصی (PH.D)، دکترای عمومی یا حرفه‌ای، کارشناسی ارشد، کارشناسی یا حتی کاردانی برنامه‌هایی را تهیه کرده و برای ارزیابی و تصویب در گروه‌های تخصصی شورای عالی برنامه‌ریزی به آن شوراپیشنهاد داده‌اند.

این دانشگاه‌ها از سال ۱۳۶۴ تا آغاز سال ۱۳۷۳ مجموعاً ۲۱۴ طرح برنامه آموزشی برای ایجاد دوره‌های تحصیلی جدید در هر پنج مقطع: دکترای تخصصی، دکترای عمومی یا حرفه‌ای، کارشناسی ارشد، کارشناسی و کاردانی به شورای عالی برنامه‌ریزی پیشنهاد داده‌اند. از این تعداد، ۳۷ پیشنهاد در سال‌های پیش از سال ۱۳۶۹، یعنی پیش از تصویب مصوبه واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورا به دانشگاه‌ها، و ۱۷۷ پیشنهاد پس از تصویب مصوبه به شورا ارائه داده شده است. که توزیع آن مطابق جدول زیر است:

مقاطع تحصیلی تاریخ پیشنهاد	دکترای تخصصی	دکترای عمومی	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کاردانی
پیش از سال ۶۹	۶	۱۰	۱۵	۶	-
پس از سال ۶۹	۶۵	۱۶	۶۷	۲۳	۶
جمع	۷۱	۲۶	۸۲	۲۹	۶
جمع کل پیشنهادها	۲۱۴				

جدول شماره ۴: توزیع برنامه‌های آموزشی دانشگاه‌ها در پنج مقطع تحصیلی پیش

و پس از سال ۶۹

شورای عالی برنامه‌ریزی نیز از مجموع ۲۱۴ طرح برنامه پیشنهادی دانشگاه‌ها، ۱۱۱ طرح را تاکنون تصویب کرده است. شورا از این تعداد ۲۲ طرح برنامه را پیش از سال ۱۳۶۹ و ۸۹ طرح باقی را پس از آن به تصویب رسانده و به دانشگاه‌ها ابلاغ کرده است که توزیع آن بر حسب مقاطع تحصیلی به شرح زیر است:

مقطع تحصیلی	تاریخ تصویب	دکترای تخصصی	دکترای عمومی یا حرفه‌ای	کارشناسی ارشد	کارشناسی	کارشناسی	کاردانی	جمع
پس از سال ۶۹	۳۳	۱۱	۳۳	۱۱	۱	۸۹		

جدول شماره ۵: توزیع پیشنهادات تصویب شده دانشگاه‌ها در شورای عالی برنامه‌ریزی در پیش و پس از سال ۶۹

۳- الف: در مقطع دکترای تخصصی تنها ۲ دانشگاه واجد شرایط از اختیارات جدید خود استفاده کرده و در ۵ رشته (دانشگاه تربیت مدرس در یک رشته و دانشگاه علم و صنعت در چهار رشته) دوره‌های تحصیلی جدید را، برنامه‌ریزی و دایر نموده‌اند.

ب - در مقطع کارشناسی ارشد و دکترای عمومی و یا حرفه‌ای مجموعاً ۹ دانشگاه واجد شرایط در ۳۳ رشته از اختیارات جدید خود استفاده کرده‌اند. آنها در این ۳۳ رشته واحدهایی را اضافه و یا در مواردی هم مانند دوره پیش نیاز، برخی از دروس را حذف نموده‌اند.

ج - در مقطع کارشناسی مجموعاً ۸ دانشگاه واجد شرایط در ۱۹ رشته برای حذف و اضافه واحدهای درسی از اختیارات قانونی خود استفاده کرده‌اند.

مقطع تحصیلی	تعداد دانشگاهها	تعداد رشته‌ها
دکترای تخصصی	۲	۵
دکترای عمومی یا حرفه‌ای	۹	۳۳
و کارشناسی ارشد	۸	۱۹
کارشناسی		

جدول شماره ۶: توزیع دوره‌های دکترای تخصصی کارشناسی ارشد و کارشناسی بر حسب تعداد دانشگاهها و رشته‌ها

همین دانشگاهها در رشته‌های مختلف از چهار مقطع تحصیلی (دکترای تخصصی،

دکترای عمومی یا حرفه‌ای، کارشناسی ارشد، و کارشناسی) مجموعاً در ۸۶ مورد از اختیارات خود برای حذف و اضافه کردن واحدهای درسی استفاده کرده‌اند که از این ۸۶ مورد، ۵ مورد آن به دوره‌های مصوب شورای عالی برنامه‌ریزی از مقطع دکترای تخصصی مربوط می‌شود. توزیع این موارد حذف و اضافه برای مقاطع دیگر در جدول شماره ۷ آمده است:

مقطع تحصیلی	دکترای تخصصی	دکترای عمومی یا حرفه‌ای	کارشناسی ارشد	کارشناسی
موارد حذف و اضافه	۵	۹	۴۳	۲۹

جدول شماره ۷

۴- الف: نزدیک به ۳۰٪ از پاسخ‌دهندگان عقیده دارند که همکاری شورای عالی برنامه‌ریزی با دانشگاه‌ها و به ویژه با گروه‌های آموزشی آن بسیار محدود می‌باشد و انتظار دارند که شورا همکاری خود را با استادان گروه‌های آموزشی گسترش دهد و در برنامه‌ریزیها از نظرهای این استادان بیشتر سودجوید. نیمی از پاسخ‌دهندگان گله می‌کنند که شورا حتی به پیشنهادات و نامه‌های گروه‌های آموزشی پاسخ نمی‌دهد، برخی حتی ادعا می‌کنند که این گرایش شورا به علت تسلط «اساتید مرکز» در شورامی باشد (منظور استادان دانشگاه‌های بزرگ مانند استادان دانشگاه‌های تهران، شهید بهشتی، صنعتی شریف و غیره است).

ب: معاونان آموزشی دانشگاه‌هایی چون دانشگاه صنعتی شریف، دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه تربیت مدرس و به ویژه دانشگاه علم و صنعت، به دلیل تواناییها و امکانات بیشتری که نسبت به دانشگاه‌های دیگر دارند، اختیارات بیشتری نیز در امر برنامه‌ریزی طلب می‌کنند. اما اینان تصریح می‌کنند که به علت نابرابر بودن امکانات، دانشگاه‌هایی توانند از اختیارات یکسانی برخوردار باشند.

ج: همه پاسخ‌دهندگان (به استثنای چند مورد) در موارد زیر بایکدیگر هم عقیده

بوده‌اند:

- ۱- وجود شورای عالی برنامه‌ریزی در شرایط نابرابر کنونی یک ضرورت است.
- ۲- شورا علاوه بر برنامه‌ریزی دوره‌های تحصیلی، باید بتواند بر اجرای این دوره‌ها نیز نظارت داشته باشد.

۵- متأسفانه هیچ یک از معاونان آموزشی دانشگاه‌ها درباره مشکلات و موانع برنامه‌ریزی مستقل در دانشگاه خود توضیح کامل ارائه نداده‌اند. اما همه آنها (به استثنای چند مورد) اذعان داشته‌اند که خود به تنهایی - به عنوان مثال - اعضای هیأت علمی کافی برای برگزاری دوره‌های جدید در اختیار ندارند و می‌بایستی از هیأت علمی دانشگاه‌های دیگر کمک بگیرند.

جمع‌بندی:

داده‌های این بررسی نشان می‌دهد که نظام آموزش عالی در جمهوری اسلامی ایران در حال گسترش است و رشد کمی آن، به ویژه در سالهای بازسازی کشور - یعنی از سال ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۲ - بسیار چشمگیر بوده است: در نقاط مختلف کشور، دانشگاه‌های جدید، بسیار تأسیس شده‌اند و دانشگاه‌های با سابقه‌ترین نیز فعالیتهای آموزشی و پژوهشی خود را به سرعت توسعه داده‌اند. اما از میان مجموعاً ۱۳۶ مرکز آموزش عالی کشور در سال ۱۳۷۲ تنها ۳۵ مرکز مشمول مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی در خصوص واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورابه دانشگاه‌ها بوده‌اند. از این تعداد نیز تنها ۴۹ درصد از اختیارات قانونی جدید استفاده کرده‌اند.

این بدان معنی است که اکثریت مراکز آموزش عالی کشور - اغلب به دلیل نپایاب بودن - هنوز در شرایطی نیستند که بتوانند دوره‌های آموزشی خود را مستقلاً و بدون پشتیبانی شورای عالی برنامه‌ریزی، برنامه‌ریزی کرده و گسترش دهند. از این رو اقدام شورای عالی برنامه‌ریزی برای واگذاری پاره‌ای از اختیارات خود به دانشگاه‌ها با توجه به امکانات بالفعل مجموعه مراکز آموزش عالی کشور، قابل توجیه، بوده و در شرایط کنونی پاسخگوی تواناییهای بالقوه دانشگاه‌های بزرگ ایران می‌باشد. هر چند که ممکن است برخی از دانشگاه‌ها از امکانات اسمی بالاتری برخوردار بوده باشند و معترض این جمله

گردند، اما یادآوری این نکته ضروری است که در طول سه سال گذشته، حداقل ۴۰ درصد از مجموع دانشگاه‌هایی که مشمول مصوبه شورامی شدند، در شرایطی نبوده‌اند که بتوانند از اختیاراتی که به آنها واگذار شده، بهره بگیرند. بنابراین، مصوبه شورای عالی برنامه‌ریزی - بارعایت همه جوانب احتیاط - یک اقدام واقع‌بینانه به شمار می‌آید که به تناسب مقتضیات زمان اتخاذ شده است.

از سوی دیگر، همگام با گسترش سریع فضای دانشگاهی در نقاط مختلف کشور، شورای عالی برنامه‌ریزی هم‌فعالیت‌های خود - اعم از برنامه‌ریزی درسی، تصویب دوره‌های آموزشی و یاگزینش اعضای هیأت علمی - را توسعه داده است. به همین دلیل، اغلب دانشگاه‌ها و به ویژه دانشگاه‌های نوپا که پس از انقلاب فرهنگی تأسیس شده‌اند، وجود شوراهای هم‌چنین برنامه‌ریزی متمرکز را برای دوران گذرای بازسازی ضروری دانسته و برای همکاری با شوراهای اظهار تمایل کرده‌اند. ناخشنودی اینان، بیشتر به علت نداشتن رابطه با شورامی باشد. انتقاد مهم آنها به شورای این است که شورابه این مهم توجهی ندارد و حتی به «نامه‌های دانشگاه‌ها نیز پاسخ نمی‌دهد».

توصیه‌ها:

همانگونه که در مقدمه اشاره شد، سیاستگذار، بندهشتم از وظایف شورای عالی برنامه‌ریزی را «نظارت بر حسن اجرای مصوبات شورا» تعیین کرده و آنرا قطعی دانسته است. این بدان معنی است که سیاستگذار، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه را در مرحله از یک فرایند واحد می‌داند و هماهنگی بین عمل برنامه‌ریز و عمل مجری برنامه را ضروری می‌شمارد. به همین دلیل نیز وی اختیار نظارت بر اجرای مصوبات را به خود شورا واگذار کرده است. اما نکته بسیار مهمی که سیاستگذار از نظر دور داشته و در شرح وظایف شورابدان توجهی نکرده، عبارت است از چگونگی نظارت شورابرا اجرای مصوبات خود. سیاستگذار در تعیین و تشریح وظایف شورا، متأسفانه، پیش‌بینی نکرده است که نظارت شورا بر اجرای مصوبات خود، به چه شکل، از چه راه‌هایی و با چه اهرم‌هایی باید اعمال گردد.

از این رو، شورادر حال حاضر بر اجرای مصوبات خود هیچگونه نظارتی ندارد و چنانچه پیش از این نیز اشاره شد، مصوبه «واگذاری پاره‌ای از اختیارات شورابه

دانشگاهها» نیز به بسیاری از مراکز ذیربط ابلاغ نشده و یا خیلی دیر ابلاغ شده است. بنابراین، ضروری است که سیاستگذار، به ویژه در این مورد خاص سریعاً اقدام نماید و با تعیین راههای ارتباطی و با در اختیار گذاشتن اهرمهای لازم برای نظارت شورابراجرای مصوبات خود، از یک سو امکان برقراری ارتباط و ایجاد همکاری میان دانشگاهها و شورارافراهم نمایند، و از سوی دیگر، نظارت شورا را بر اجرای مصوبات خود به گونه‌ای که برای دانشگاهها قابل قبول باشد - ممکن سازد.

□ پانویسها:

- ۱- دانشگاههای واجد شرایط عبارتند از دانشگاههایی که دارای هیأت ممیزه هستند و یا آنهایی که مجری حداقل یک دوره دکتری و یا سه دوره کارشناسی ارشد می‌باشند. (فهرست اسامی این دانشگاهها از کتاب: آمار آموزش عالی ایران - سال تحصیلی ۷۱-۷۲ استخراج شده است)
  - ۲- محتوای پاسخهایی که تا پایان تهیه گزارش دریافت شده‌اند، نیز متعاقباً در نتیجه نهایی منظور گردیده‌اند.
  - ۳- «شورای عالی برنامه‌ریزی طی مصوبه مورخ ۶۳/۱۱/۲۸ شورای عالی انقلاب فرهنگی تشکیل گردید و از اول اسفندماه همان سال فعالیت خود را آغاز کرد.»
- (کارنامه یکساله شورای عالی برنامه‌ریزی ۱۳۷۰، نشریه شماره ۱۰۹، ص ۱)